ANNIBALE PRECA [1]

Min kien dan Preca, il-maħbub ta' kullħadd f'Malta, fejn twieled is-sena 1832 u fejn għadda għomru u żmienu jagħmel il-ġid? Qatt ma siefer, għax ħlief sa Għawdex ma wasalx. Min kienu ommu u missieru, ma nafx; kienu nies bħal oħrajn, iżda nies tar-ruħ u jistħoqqilhom kull ġieħ, la darba l-fergħa bint iz-zokk; u dan Preca u ħuh Anaklet u l-erba' ħutu l-bniet, il-koll kienu nies sewwa u għaxu flimkien ta' aħwa li kienu, fil-hena ta' l-art, bis-slaleb kollha li ma jonqsu 'l ħadd fid-dinja. Annibale, meta ħija u jien konn'na tfâl, pasprilna illi missieru għandu jkun kien minn ġidd xi wieħed mill-Ħallelin il-Baħar il-griegi li kienu qabduhom qrib Malta u għallquhom u dendluhom minn fuq il-Ponta ta' Sant'Anġlu! Ma nafx mnejn mâr qalagħha din il-ħrafa; imma, biex idaħħakna, kien dejjem jara x'ipasprilna: u tafux, fuq kollox, kemm kien jinqala' biex iħarref; imma dejjem bil-fehma li jderri lit-tfal u lill-ħbieb, u jfarraġ il min jarah imdejjaq bla ma qatt jonqos lil ħadd. Ta' kull fil-għaxija, l-aħħar snin ta' ħajjtu, meta jinġabar f'daru Ħal Lija nhar ta' sibt biex igħaddi il-Ħadd ma' ħutu, kontu tarawh imdawwar bil-ħbieb igħidilhom xi ħaġa: u kien jaf xi jgħid, u kullħadd iħobb jisimgħu, għaliex il-kliem tiegħu ġawhar, mimli tagħlim u mhux ewwilla telf ta' żmien.

Hu u ħuh Anakletu tgħallmu il-Liċew; ulied il-faqar, għal-iex missierhom kien daqxejn ta' surmast tar-raħal, kienu imorrulek il-belt ta' kulljum bil-mixi; u dak iż-żmien għandu ikun li kienu jħallsu xi xelin ta' kull tliet xhur, u ż-żewġt aħwa jħallsu ta' wieħed. Preca kien igħidilna illi biex tgħal-lem huwa u ħuh, missierhom ma nefqilhomx ħlief xi ħamest ewwieq jew ftit anqas; ma niftakarx sewwa! Imma, Anni-bale, ta' sittax-il sena, laħaq surmast l-iskola tal-Gvern il-

(1) Inġibu bil-qalb dan l-artiklu sabiħ fuq Annibale Preca, miktub mis-Sur Fons u miġjub fi "Il-Qari Malti" ta' Port Said bl-ortografija tagħna bil-permess tiegħu.

Mosta. Imma issa taħsbux li twarrab il-kotba għax deherlu sar raġel: baqa' jitgħallem waħdu, biex ikun aktar jinqala' igħallem lit-tfal, u jiġi l-quddiem.

Meta kiber u ġejt nafu jien, kien jista' jitkellem bil-lsien il-malti kif tgħallmu l-Mosta (l-aħjar malti kien igħidli hu) bit-taljan u l-ingliż, bil-latin, l-ispanjol u l-franċiż, barra milli kien jaf ġmielu l-lsien il-lhudi, u xi daqxejn portugiż u grieg ukoll.

Ma nafx liema sena (billi ħuh Anakletu iżgħar minnu kien skrivan ma' missieri) Annibale tħajjar jitlaq l-iskola tal-Gvern u daħal hu wkoll skrivan miegħu. Imma, hawn jaħtieġli nsemmi fuq li dan l-imsejken ta' Annibale kien jofrok: meta kien tarbija ta' tlitt xhur, u dan smajtu minn fommu, kien għoddu waqgħelha mn-idejha lill-imreddgħa u din laħqet qabditu minn siequ biex ma' jmurilhiex fl-art; tgħawġitlu l-għaksa, u din l-imbierka ta' mara beżgħet, jaħasra, issemmi li ġralha; ma tkellmet xejn u l-għaksa ta' siequ baqgħet dejjem tħabbtu; ibbesitlu mgħawwġa u baqa' għomru kollu jimxi fuq ġenb siequ. Għall-ewwel, meta kiber, kien jiġri ġmielu bħat-tfal l-oħra sħabu; il-quddiem beda inaqqas mill-mixi għax ma jiflaħx, għalkemm igħin ruħu bil-ħatar, u jnaqqas dejjem; u bil-qagħad simen ukoll u tqal u bdiet tiġih id-dinja tqila jasal ta' kull jum sal-Mosta b'riġlejh; flus x'jonfoq ma kellux; il-għaliex, jekk biex tgħal-lem, missieru ma nefaqlux flus, anqas bħala surmast ma kien il-Gvern iħallsu bosta; u kif semmejtilkom, baqa' biex daħal ma' missieri, hekk kif bagħat jitolbu jidħol miegħu.

Bħala skrivan, qabillu wisq aktar, billi missieri telaqlu jaħdem għal-rasu fil-waqt li baqa' jżommlu l-kotba tal-kummerċ. Imma fuq kollox, l-aktar li qabel lili u lil ħija, u l-quddiem lil oħti wkoll, għaliex hu kien l-ewwel surmast tagħna tat-taljan, u ta' l-ingliż u l-latin; u l-quddiem lili għallimni bl-ispanjol, u ħajjarni nikteb il-kotba bil-malti.

L-ewwel ktieb minn dawk tal-*Mogħdija taż-Żmien*, "*Dic Xorti!*" kitbu hu.

F'żogħriti konna noqogħdu l-Belt; fis-sajf niġu tas-Sliema. Darba waħda missieri, huwa u tiela l-karozzin, waqa' u kiser siequ; imma, kull deni ħudu b'ġid, sakemm weħlet, sab li fieq mill-ażma wkoll, u bqajna tas-Sliema xitwa u sajf. Dik il-ħabta kelli tmien snin. Darbtejn fil-ġimgħa, inbagħad, Annibale kien jiġi bid-dawra ma' missieri tas-Sliema, igħallem 'l oħti taqra u tikteb, igħaddi s-sahra u l-lejl id-dar tagħna, u l-għada fil-għodu jarġa' lejn il-Belt ma'

missieri. Kien jiġi fis-sajf, għaliex il-bqija tas-sena aħna t-tfal konn'na l-Kulleġġ, imma barra mis-sajf, darba, tnejn fix-xahar missieri kien iridu d-dar biex igħaddilu siegħa żmien u jderrilu. għaliex kienu jinħabbu bħal aħwa. U kif ma tħobbux, daqs kemm kien dħuli, u minn tagħna, u raġel tar-ruħ?

Annibale Preca baqa' għażeb bħal ħuh u t-tnejn għaxu flimkien ma' ħuthom il-bniet ix-xebbiet. Kien igħid ta' kull jum l-uffizzju tal-kassisin u jitgħaxxaq bih. Għal sitta u għoxrin sena kien purkratur tal-knisja ta' Ħal-Lija, segretarju tal-Opra tal-Propaganda tal-Fidi; u kien ukoll wieħed mill-avukati ta' San Pietru, kif issemmi r-rħama ta' fuq il-qabar tiegħu fil-knisja tal-parroċċa ta' Ħal-Lija, fejn miet ta' sebgħin sena fil-20 ta' Novembru 1901.

B'tifkira tax-xogħol tiegħu, Preca ħallielna dawn il-kotba:

1. *Saggio intorno alla Lingua Maltese come affine all'Ebraico* —ta' 116-il faċċata.
2. *Storia Sacra, bil malti* — ta' 610 faċċati.
3. *Storia Ecclesiastica* — ta' 510 faċċati.
4. *Imitazioni ta Cristu* — ta' 160 faċċata.
5. *Poesji maltin.*
6. *Dic Xorti! (martiriu ta' San Eustachiu)*
7. *Kalbiena għal Baħar.*
8. *Geografia (bil malti)*
9. *Storia tal Cnisja fil kasir.*
10. *Gli Avventurati (bit-taljan).*
11. *Id-Dinja bil-Ħlejjak tagħha.*
12. *Ibżgħu għal saħħitcom.*

L-aħħar ktieb tiegħu li qâmlu mal-għaxar snin xogħol, ta' 760 faċċata, ħareġ bit-taljan is-sena 1904 u jibqa' l-akbar tifkira ta' Preca: xogħol li ngħoġob wisq u faħħruh xi għorrief kbar maltin u taljani. Dan il-ktieb, jismu "*Malta Cananea*" kien wisq għal qalbu. Darba waħda tlabtulu, wegħduli u kont minn daqqiet infakkru: *Annibale, dak il-ktieb tiegħi, taf!* Imma, baqa' dejjem isewwi fih u jbiddel u iżid; fl-aħħar, naħseb li biex jinfatam mid-dinja, għad li qatt ma għax fiha ħlief għal l-imħabba ta' kullħadd, tani dan il-ktieb, u qbadt wara ftit nistampah: ma laħaqx ħareġ qabel mewtu; Alla l-imbierek kien refagħlu hena bosta aqwa milli jitgħaxxaq jara x-xogħol tiegħu f'idejn il-ħbieb li kien ilhom isusu wrajh biex kieku jistampah.

Alf. M. Galea.